

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Ακαδημία Αθηνών 2014. *Χρηστικό λεξικό της Νεοελληνικής γλώσσας*. (Σύνταξη-επιμέλεια Χριστόφορος Γ. Χαραλαμπίδης). Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

Διονύσης Γούτσος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αν τα μεγάλα λεξικά της δεκαετίας του '30 («Πρωΐας», Δημητράκου κ.ά.), στα οποία βασίστηκαν εκείνα της δεκαετίας του '80, αποτελούν την πρώτη γενιά νεοελληνικών λεξικών και τα δύο σύγχρονα έργα αναφοράς της δεκαετίας του '90 (Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη 1998, Μπαμπινιώτης 2002, 2η έκδοση) τη δεύτερη γενιά,¹ τότε σίγουρα το *Χρηστικό λεξικό* της Ακαδημίας Αθηνών εγκαινιάζει την τρίτη γενιά νεοελληνικών λεξικών, όχι μόνο επειδή βασίζεται στη σωρευμένη πείρα του 20ού αιώνα, αλλά και γιατί διαθέτει ευρύτερη σκόπευση, φιλοδοξώντας να αποτελέσει το επίσημο λεξικό της νεοελληνικής.

Όπως και για τα λεξικά της δεύτερης γενιάς, η δημόσια πρόσληψη αυτού του έργου αναφοράς δεν ευτύχησε: στην περίπτωση του *Χρηστικού λεξικού* η έμφαση δόθηκε στη συμπερίληψη νεολογισμών και λέξεων της αργκό όπως *κάγκουρας*, *μπαχαλάκιας* και *μπουζουκλερί*, ενώ επικρίθηκε ακόμη και για το βάρος του... (Αποτελεί μάλλον μια χρήσιμη διαπίστωση για την κοινωνιολογία της επιστήμης το ότι οι επικρίσεις του δημόσιου λόγου για το λεξικό Μπαμπινιώτη στη δεκαετία του '90 αφορούσαν τον «αντεθνικό» χαρακτήρα του).² Είναι εκ των πραγμάτων αδύνατο να αναφερθεί κανείς στις πολλαπλές διαστάσεις ενός τέτοιου έργου στον περιορισμένο χώρο μιας βιβλιοκριτικής. Για το σκοπό αυτό θα επικεντρωθώ εδώ σε βασικές παραμέτρους όπως το λημματολόγιο, οι λεξικές και γραμματικές πληροφορίες, οι ορισμοί, τα παραδείγματα και οι χαρακτηρισμοί και θα καταλήξω με μια γενική αποτίμηση των καινοτομιών και της συμβολής του λεξικού.

Σίγουρα, ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία του λεξικού είναι το λημματολόγιό του, δηλαδή η ποικιλία και το εύρος των λέξεων που περιλαμβάνει. Σύμφωνα με το ίδιο το λεξικό, αναπτύσσονται 75.000 λήμματα, στα οποία περιλαμβάνονται «περίπου 5.000 νεολογισμοί, που δεν υπάρχουν σε κανένα άλλο νεοελληνικό λεξικό» (σ. 14) και αναλύονται εκατοντάδες αθησαύριστοι ως τώρα επιστημονικοί κλάδοι, ενώ αναφέρεται ότι η ηλεκτρονική βάση δεδομένων από την οποία δημιουργήθηκε περιλαμβάνει στο σύνολό της 120.000 λήμματα.³ Πρόκειται για έναν εντυπωσιακό αριθμό, αν και η έμφαση εδώ δίνεται τόσο στις σύγχρονες λέξεις όσο και στο επιστημονικό λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται ευρύτερα, και φυσικά όχι στην ιδιαίτερη ορολογία κάθε επιστημονικού κλάδου. Το λεξικό άνετα περνάει κάθε δοκιμασία όπως τους συγκριτικούς πίνακες της Ιορδανίδου (2000) στο άρθρο της για την αξιολόγηση τεσσάρων νεοελληνικών λεξικών, ενώ από τις ελλείψεις του Λεξικού Μπαμπινιώτη που επισημαίνονται στο Goutsos (1999) εδώ λείπουν μόνο η *μηχανική υποστήριξη* (αναπνοής, κυκλοφορίας κ.λπ.) και τα πολύ χρήσιμα σε κάθε αυτοκίνητο *πιτσιλιστήρια* ή *πιτσιλίθρες*.

Οπωσδήποτε, ένα δυνατό σημείο του λεξικού αποτελεί η συμπερίληψη λέξεων του σύγχρονου τεχνολογικού κόσμου και της καθημερινής ζωής όπως *βιολογικά* ή *οργανικά προϊόντα*, *διαδραστικός πίνακας*, *καραόκε*, *μείλ* (με παραπομπή στο *ιμέιλ*), *ντραφτ*, *οθόνη*

¹ Αξεπέραστο στην παρουσίαση της ιστορίας της νεοελληνικής λεξικογραφίας παραμένει το Λεξικογραφικό Επίμετρο του λεξικού Μπαμπινιώτη (2002: 2007-2032).

² Μια πρώτη επιστημονική παρουσίαση του λεξικού γίνεται στην κριτική του Hesse (2015), ενώ η κριτική του Μάκριτζ (2015) φαίνεται να απασχολείται περισσότερο με την προσπάθεια να καταφερθεί εναντίον του λεξικού Μπαμπινιώτη μέσα από τη σύγκριση με το *Χρηστικό λεξικό*, παρά με το να κρίνει το τελευταίο με τους δικούς του όρους.

³ Όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα της Ακαδημίας Αθηνών:

<http://www.academyofathens.gr/ecPage.asp?id=3350&nt=105&lang=1>

αφής, *πράμι τάιμ, τσατ*. Χαρακτηριστικός είναι ο χειρισμός λημμάτων όπως *λούπα* και *ντιπ*, για τα οποία τα προηγούμενα λεξικά αναγνωρίζουν μόνο τις παραδοσιακές σημασίες, ενώ το *Χρηστικό λεξικό* δίνει έμφαση στην καλλιτεχνική και μαγειρική τους χρήση, αντίστοιχα. Εξίσου σημαντική είναι η συμπερίληψη βασικών, αλλά μη εξειδικευμένων όρων από διάφορες περιοχές του επιστητού όπως *προσεπίκληση* και *πρόστηση* από το νομικό λεξιλόγιο, *πρόστυπος* από τις καλές τέχνες, *επιγαστριος* από την ιατρική κ.λπ., ενώ μια βασική καινοτομία του λεξικού αποτελούν τα καλογραμμένα λήμματα όπως *γκουάβα* και *πομεράνιαν*, που περιγράφουν με ευσύνοπτο και αποτελεσματικό τρόπο ζώα και φυτά που αποτελούν επίσης μέρος της σύγχρονης καθημερινής ζωής, συνοδευμένα από την εξαιρετικά χρήσιμη λατινική τους ονομασία. Η έμφαση σε λήμματα που είναι σημαντικά για την κωδικοποίηση στα ελληνικά εννοιών (βλ. Atkins & Rundell 2008: 25) όπως *βροχοδάσος* και *επιβατάμαξα*, που δεν έχουν επικρατήσει απολύτως, αλλά θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο να καθιερωθούν ως κύριες επιλογές. Με αυτή την έννοια σωστά αποδόθηκε ο χαρακτηρισμός «χρηστικό» στο λεξικό, καθώς πράγματι «εξυπηρετεί καθημερινές, πρακτικές ανάγκες» των διαφορετικών χρηστών της ελληνικής γλώσσας, σύμφωνα με το ερμήνευμα του λήμματος στο ίδιο το λεξικό. Αν υπάρχει κάποια υπερβολή στο χειρισμό του ειδικού λεξιλογίου, εντοπίζεται μάλλον στη –δικαιολογημένη ως ένα βαθμό– τάση να χρησιμοποιούνται γλωσσολογικοί όροι στην περιγραφή λημμάτων όπως λ.χ. στο *-δόχος*, που αναφέρεται ως «λεξικό επίθημα»· για να διαπιστώσει όμως ο μη ειδικός τι σημαίνει *επίθημα* –για να μην αναφερθούμε στον ειδικό όρο *λεξικό επίθημα*– θα πρέπει να βρει στο σχετικό λήμμα τι σημαίνει *πρόσφυμα* για να παραπεμφθεί από αυτό το τελευταίο στο *μόρφημα*.

Ένα επιπλέον αξιοσημείωτο κριτήριο για το ληματολόγιο κάθε λεξικού αφορά τον χειρισμό των σύνθετων ή παράγωγων λέξεων με συχνά προσφύματα (ή συμφύματα κατά Κλαίρη & Μπαμπινιώτη 2005: 77-78) όπως *αλληλο-*, *υδρο-*, *φωτο-* κ.ά., που είναι ιδιαίτερα παραγωγικά στα ελληνικά. Και με βάση αυτό το κριτήριο το *Χρηστικό λεξικό* υπερέρχει, καθώς περιλαμβάνει λέξεις που είναι συχνές σε ένα σώμα κειμένων αναφοράς όπως το ΣΕΚ (Γούτσος 2003) λ.χ. *αλληλέγγυος*, *αλληλεπιδραστικός*, *αλληλοεξυπηρέτηση* αλλά αποφεύγει να συμπεριλάβει ως κύρια λήμματα άπαξ εμφανιζόμενους τύπους όπως *αλληλοδέσμευση*, *αλληλοδιάδοχος*, *αλληλοδιδάσκαλος*, *αλληλοδιείσδυση*, *αλληλοεμπλεκόμενοι* κ.ά. (Μια χρήσιμη προσθήκη σε αυτή την κατηγορία λημμάτων θα ήταν η *φωτογεωλογία*, που αποτελεί σύγχρονο κλάδο της γεωλογίας).

Δύο σημεία αξίζει ακόμη να επισημανθούν σε σχέση με το ληματολόγιο. Το πρώτο αφορά τη συμπερίληψη συλλαβισμού, ο οποίος, όπως επισημαίνεται στην εισαγωγή (13), καταγράφηκε αυτόματα με υπολογιστικό λογισμικό, ενώ διορθώθηκαν χειρωνακτικά οι λέξεις που προφέρονται με συνίζηση. Το τελευταίο αυτό σημείο χωρά συζήτηση και βελτίωση, καθώς είναι αμφίβολο αν προφέρουμε *σχο-λι-α-στής*, *βου-λη-σι-αρ-χί-α*, *γε-λοι-ο-γρα-φί-α*, *ζη-μι-ώ-νω*, *ζη-μι-ο-γό-νος* (σε αντίθεση με το *ζη-μιά-ρι-κος*). Τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο χρειάζεται να γίνει ακόμη αρκετή έρευνα για να αποδοθεί με ακρίβεια η πραγματικότητα της ελληνικής προφοράς.

Το δεύτερο σημείο αφορά μια από τις βασικότερες καινοτομίες του λεξικού, που μάλιστα δεν τονίζεται με έμφαση στην εισαγωγή, όπως ίσως θα ήταν σκόπιμο, να υιοθετείται ως λήμμα ο τύπος που απαντά συχνότερα σε περιπτώσεις που το καθιερωμένο πρώτο πρόσωπο ενικού π.χ. για τα ρήματα απλώς δεν απαντά στη γλώσσα μας. Έτσι, στο ληματολόγιο περιλαμβάνονται τα *επείγει* (αντί του ανύπαρκτου *επείγω*), όπως και στα προηγούμενα λεξικά, αλλά και *γκελάρει*, *ρέει*, *τροχιοδρομεί*, *αλληλεξαρτώνται*, *αλληλοεξυπηρετούνται*, *λουόμενος-λουόμενη* κ.ά., ενώ η ίδια πολιτική ακολουθείται και για ουσιαστικά που εμφανίζονται κυρίως στον πληθυντικό (*ζυμαρικά*, *τρόφιμα* κ.ά.). Πρόκειται, κατά τη γνώμη μου, για ιστορικής σημασίας απόφαση στο χώρο της ελληνικής λεξικογραφίας, που έρχεται σε σύγκρουση με μια αντίληψη αιώνων για την «ιδανική» μορφή του λήμματος και επιδιώκει να αναπαραστήσει με ακριβέστερο τρόπο την πραγματικότητα

της γλώσσας. Παρά τις όποιες αντιρρήσεις (βλ. λ.χ. Hesse 2015: 134 κ.εξ.), είναι βέβαιο ότι, όσο ανακαλύπτουμε περισσότερα για την ξεχωριστή γραμματική και σημασιολογική συμπεριφορά μορφολογικών τύπων που εντάσσονται στο ίδιο λήμμα στα ελληνικά, αλλά και για τις ασύμμετρες συχνότητες των τύπων του ίδιου λήμματος (βλ. π.χ. Γούτσος 2012), θα οδηγούμαστε σε τέτοιες και ακόμη πιο ριζοσπαστικές λύσεις στις αντίστοιχες λεξικογραφικές εφαρμογές.

Όσον αφορά τις λεξικές πληροφορίες του λήμματος αποτελεί σαφή πρόοδο το γεγονός ότι οι λεξικές συνάψεις (ή *σύμπλοκα*, σύμφωνα με την ορολογία που ακολουθεί το λεξικό) και οι ιδιοματικές φράσεις αναγνωρίζονται ως ξεχωριστό τμήμα του λήμματος και παρουσιάζονται με ιδιαίτερα τυπογραφικά στοιχεία στο τέλος του. Ο ορισμός, ο εντοπισμός και η διάκριση συνάψεων και φράσεων αποτελεί το κεντρικότερο desideratum της σύγχρονης λεξικολογίας, ενώ για τα ελληνικά λείπει η εκτεταμένη θεωρητική και πρακτική έρευνα που θα επέτρεπε τον ακριβή λεξικογραφικό χειρισμό του θέματος. Έτσι, αν πάρουμε ενδεικτικά το λήμμα *κόσμος*, που αναφέρεται στην εισαγωγή ως παράδειγμα (14), δεν είναι σαφές γιατί οι λέξεις *όλος, πολύς, πολιτικός, επιχειρηματικός, αγροτικός, αλλάζει*, που εμφανίζονται στις πολύ συχνές συνάψεις της λέξης στο ΣΕΚ περιλαμβάνονται στα παραδείγματα, ενώ το *χάλασε ο κόσμος* στις φράσεις. Για πολλούς οι συνδυασμοί *ο καλός κόσμος, Παλιός και Νέος κόσμος* θα αποτελούσαν φράσεις και όχι σύμπλοκα όπως εμφανίζονται στο λήμμα, ενώ συχνές συνάψεις στο ΣΕΚ όπως *άλλος, ο περισσότερος* ή η φράση (*δε*) *χάθηκε ο κόσμος* απουσιάζουν εντελώς. Το βασικό εδώ δεν είναι να επιχειρήσει κανείς έναν αντίστοιχο έλεγχο όλων των λημμάτων, κάτι που θα ήταν αδύνατον, αλλά αυτό που πρέπει να επισημανθεί ότι τα κριτήρια με τα οποία οι λεξικοί συνδυασμοί κατατάσσονται σε μια από τις τρεις κατηγορίες (παραδείγματα, σύμπλοκα, φράσεις) οφείλουν να είναι σαφή, λειτουργικά και ρητά εκφρασμένα στην εισαγωγή του λεξικού – στο βαθμό, βέβαια, που κάτι τέτοιο είναι εφικτό.

Πάντως, δύσκολα θα διαφωνούσε κανείς με το διαισθητικό χειρισμό του λεξικού στα περισσότερα λήμματα, που ανταποκρίνεται τόσο στην αντίληψη των ομιλητών όσο και στις παρατηρήσεις που μπορούν να συναχθούν από σώματα κειμένων. Για παράδειγμα, στο λήμμα *απτός* και σε σύγκριση με τα προηγούμενα λεξικά σωστά διαχωρίζονται οι σημασίες του «συγκεκριμένου» και αυτού «που μπορεί κάποιος να τον αντιληφθεί με τις αισθήσεις» (όπως και στο λεξικό Μπαμπινιώτη, αλλά όχι στο λεξικό Τριανταφυλλίδη), σωστά προηγείται η πρώτη σημασία (σε αντίθεση με το λεξικό Μπαμπινιώτη) και σωστά επισημαίνονται στα παραδείγματα οι συνάψεις *αποδείξεις, δείγματα, στοιχεία, παραδείγματα, αποτελέσματα* (πολύ περισσότερες από τα άλλα δύο λεξικά). Παρόμοια, στο *ατομικός* επισημαίνονται στα παραδείγματα οι συνάψεις *στοιχεία και δράση*, που αναδεικνύονται στο ΣΕΚ και στο *προσωπικός* οι συνάψεις *δεδομένα, εμπειρία, επίπεδο, ζωή, υπόθεση, λόγοι* (με σειρά συχνότητας στο ΣΕΚ), αλλά όχι οι συνάψεις *σχέσεις* (υπάρχει το *σχέση*), *φιλοδοξίες, ευθύνη*, αλλά και *νεύρο* στη φράση που αποτελεί χρήσιμο επιστημονικό όρο. Τέλος, οι *ένοπλες δυνάμεις* σωστά αποδίδονται ως σύμπλοκο, αλλά όχι και η *άρχουσα τάξη* που αποτελεί απλό παράδειγμα, ενώ λείπει ο *κοινωνικοοικονομικός σχηματισμός*, αν θέλουμε να ελέγξουμε τα λήμματα με βάση τις παρατηρήσεις της Φραγκάκη (2010: 89). Συμπερασματικά, οι λεξικές πληροφορίες που περιλαμβάνονται στα λήμματα είναι διαισθητικά επαρκείς, ακριβείς και ανταποκρίνονται σε μεγάλο βαθμό στις πληροφορίες που παρέχουν τα σώματα κειμένων.

Παρόμοια είναι και η εικόνα από τις γραμματικές πληροφορίες που παρέχονται στα λήμματα. Ήδη τονίστηκε η σημαντική απόφαση ο τύπος του λήμματος να ανταποκρίνεται στη συχνότητα χρήσης, ενώ στον κορμό του λήμματος περιλαμβάνονται πληροφορίες όπως ο τύπος στον οποίο απαντούν οι συνάψεις στα παραδείγματα· για παράδειγμα, στο *απτός*, που συζητήθηκε πιο πάνω, διακρίνεται: *~ός: κίνδυνος, ~ό: περιεχόμενο, ~ές: αποδείξεις/μαρτυρίες* κ.λπ. Σε ένα μεγάλο λήμμα όπως το *αλήθεια* επισημαίνονται με ευστοχία οι φράσεις *η αλήθεια είναι/είναι αλήθεια ότι/πως* που όντως είναι κυρίαρχες στα αυθεντικά δεδομένα και

ορθά τοποθετείται σε χωριστό λήμμα η πολύ συχνή επιρρηματική χρήση της λέξης «στην αρχή ερωτήσεων ή παρενθετικά», όπως επισημαίνεται. Στο λήμμα *αμφιβολία* τα παραδείγματα ανταποκρίνονται απολύτως στη γλωσσική πραγματικότητα, καθώς προτάσσεται η συχνότερη φράση με τον ενικό που συνδυάζεται με άρνηση *Δεν έχω την παραμικρή* ~ και ακολουθεί η χρήση στον πληθυντικό που συνδυάζεται με κατάφαση *γεννά/προκαλεί* ~ες, όπως ακριβώς παρατηρείται σε σώματα κειμένων όπως το ΣΕΚ. Ιδιαίτερα θετική είναι η έγκυρη περιγραφή στοιχείων όπως το *ξέρω γω* (με αυτή την ορθογράφηση) ως κειμενικού δείκτη στον προφορικό λόγο. Ωστόσο, πιο εξειδικευμένες πληροφορίες όπως η προτίμηση στη χρήση των επιθέτων ως κατηγορουμένων ή επιθετικών προσδιορισμών (π.χ. *ανοιχτός, επικίνδυνος* σε αντίθεση με τα *καλός, ισχυρός*, αντίστοιχα, βλ. Φραγκάκη 2010: 117 κ.εξ.) δεν προβάλλονται αλλά ακολουθείται η καθιερωμένη προτίμηση να δίνονται μόνο οι συνάψεις επίθετο + ουσιαστικό.

Όσον αφορά τους ορισμούς, το *Χρηστικό λεξικό* φαίνεται να τηρεί μια μέση οδό ανάμεσα στις πολύπλοκες και ενίοτε σχοινοτενείς διατυπώσεις του λεξικού Μπαμπινιώτη και τις σχεδόν αφοριστικές και γεμάτες συντομογραφίες εκφράσεις του λεξικού Τριανταφυλλίδη. Για παράδειγμα, στο λήμμα *πρόθυρα* το λεξικό Μπαμπινιώτη δίνει το ερμήνευμα «το στάδιο ακριβώς πριν από μια κατάσταση δυσάρεστη και ανεπιθύμητη, που εντούτοις εμφανίζεται ανησυχητικά πιθανή» και το λεξικό Τριανταφυλλίδη τον ορισμό «σε μικρή (χρονική) απόσταση από μια συνήθ. αρνητική εξέλιξη, έκβαση». Συγκρίνετε με τον ορισμό του *Χρηστικού λεξικού*: «στο αμέσως προηγούμενο στάδιο, λίγο προτού συμβεί κάτι αρνητικό, δυσάρεστο», ο οποίος φαίνεται πολύ πιο απλός και φυσικός, εκφράζοντας τις βασικές πληροφορίες χωρίς περιττές προσθήκες, αξιολογικά σχόλια (βλ. *εντούτοις* στον ορισμό του λεξικού Μπαμπινιώτη) ή δυσκολότερες λέξεις από αυτή που ορίζεται (βλ. *έκβαση* στο λεξικό Τριανταφυλλίδη). Εύστοχα, στο ίδιο λήμμα επισημαίνονται ως βασικές συνάψεις της φράσης τα ρήματα *βρίσκομαι, είμαι και φτάνω*, όπως διαπιστώνεται και στο ΣΕΚ, ενώ η πληροφορία αυτή ενσωματώνεται στη μορφή με την οποία παρουσιάζεται το λήμμα, αντί να κρύβεται στα παραδείγματα ή αλλού.

Η ίδια φυσικότητα χαρακτηρίζει και τα παραδείγματα, τα οποία, ακόμη κι αν δεν είναι βέβαιο ότι προέρχονται από αυθεντικά κείμενα, φαίνονται τυπικά και αυθόρμητα. Έχουμε ήδη επισημάνει ότι στα παραδείγματα περιλαμβάνεται πλήθος άλλων πληροφοριών, με αποτέλεσμα τα περισσότερα να βρίσκονται πιο κοντά στην τυπική σύναψη ή φράση και όχι στην αυτούσια παράθεση από τη διαπιστωμένη γλωσσική χρήση. Έτσι, στο λήμμα *πατρότητα*, για παράδειγμα, σε αντίθεση με τα προηγούμενα λεξικά, αποφεύγονται οι προτάσεις με εκτεταμένο περιεχόμενο, που μάλλον δεν θα πρόσθεταν πολλά στην ερμηνεία της λέξης και προτιμώνται οι τυπικές συνάψεις όπως *Δικαστική αναγνώριση της ~ας (τέκνου)* και *Για την ~ του έργου ερίζουν οι...* Ίσως αυτό είναι το χαρακτηριστικό που καθιστά το *Χρηστικό λεξικό* συγγενέστερο με τα κλασικά λεξικά αναφοράς όπως τα Duden και Webster's παρά το περισσότερο «κειμενικό» Cobuild.

Τέλος, στο μεγάλο ζήτημα των χαρακτηρισμών, των ετικετών δηλαδή που αποδίδονται στα λήμματα και τις χρήσεις με βάση τη γεωγραφική ποικιλία, το κειμενικό είδος, το μέσο, το πεδίο της γλωσσικής δραστηριότητας, το επίπεδο ύφους κ.λπ., το λεξικό επιδεικνύει πρόοδο και ταυτόχρονα ακολουθεί ορισμένες καθιερωμένες πρακτικές του παρελθόντος που ίσως θα άξιζε να αναθεωρηθούν με αυτή την αφορμή. Έτσι, οι σχετικές πληροφορίες της εισαγωγής (σ. 15) αποτελούν μια καλοδεχούμενη προσθήκη στην πενιχρή ελληνική βιβλιογραφία για το θέμα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2009, Τράπαλης & Κατσούδα 2009) και εισάγουν μια χρήσιμη κατηγοριοποίηση σε ιστορικά-χρονολογικά, γεωγραφικά, βιωματικά-συναισθηματικά, ρυθμιστικά, χρηστικά-πραγματολογικά και σημασιολογικά κριτήρια, καθώς και δείκτες κοινωνικής συμπεριφοράς ή ένταξης. Η εισαγωγή στατιστικών κριτηρίων, ακόμη κι αν δεν στηρίζεται αυστηρά σε συγκεκριμένα στοιχεία από σώματα κειμένων, αλλά και πολλών άλλων από αυτές τις κατηγορίες αποτελεί μια σαφή συμβολή του λεξικού. Παρ' όλα

αυτά, δεν είναι αυτονόητο τι αποτελεί «απαιτητικό» λεξιλόγιο και γιατί αυτό εντάσσεται στα ιστορικά-χρονολογικά κριτήρια, μαζί με το λόγιο, ενώ το «λαϊκό» ανήκει στους δείκτες κοινωνικής συμπεριφοράς. Εξάλλου, η ίδια η διάκριση «λαϊκό»-«λόγιο» έχει υποστεί κριτική (Παναρέτου 2006) και είναι αμφίβολο τι σημαίνει ακριβώς στις λέξεις που χαρακτηρίζει. Τέλος, ακολουθείται κι εδώ η κλιμάκωση στους χαρακτηρισμούς π.χ. «λαϊκό»-«λαϊκότερο», «λογιότερο», «παλαιότερο», ενώ δεν είναι σαφές κι εδώ το λειτουργικό κριτήριο με το οποίο χαρακτηρίζεται κάθε λέξη συγκριτικά. Πάντως, στην πράξη οι περισσότεροι χαρακτηρισμοί είναι επιτυχημένοι και ακολουθούν τις διαισθητικές παρατηρήσεις των προηγούμενων λεξικών, όπως π.χ. ο χαρακτηρισμός «λογοτεχνικό» για το *αγέρι* και το *απόβραδο*, που επιβεβαιώνεται από τα δεδομένα του ΣΕΚ, αν και όχι για το *κάμαρα* (παρωχημένο) ή το *κάμαρη* (λαϊκό). Αντίθετα, το *τυπάς*, *τύπισσα* χαρακτηρίζονται αργκό, ενώ στα δεδομένα του ΣΕΚ διαφαίνεται μόνο η προφορική χροιά τους, και για τα *περίφημος* και *περιώνυμος* δεν υπάρχει χαρακτηρισμός αρνητικής σημασιολογικής συνυποδήλωσης, ενώ τα δεδομένα φαίνεται να υποστηρίζουν κάτι τέτοιο (Φραγκάκη 2010). Η εισαγωγή στοιχείων γεωγραφικής ποικιλίας από εκτεταμένες διαλέκτους όπως η κυπριακή ή η κρητική είναι καλύτερη από προηγούμενα λεξικά, αλλά ακόμη άτολμη, όπως σωστά επισημαίνει και ο Μάκριτζ (2015): για παράδειγμα, ενώ υπάρχει σωστή καθοδήγηση για τη χρήση στην Κύπρο των λημμάτων *οικοσελίδα* και *πρόνοια* στον πληθυντικό με τη σημασία «πρόβλεψη», το *ψες*, που αποτελεί την καθιερωμένη επιλογή σε προφορικά και γραπτά επίσημα κείμενα στη Κύπρο, παραπέμπεται στο *εψές*, που χαρακτηρίζεται «λαϊκό-ιδιωματικό».⁴

Θα ήταν αδύνατον να σχολιάσει κανείς όλες τις καινοτομίες και τα ζητήματα που θέτει ένα λεξικό αυτού του βεληνεκούς στο σύντομο χώρο μιας βιβλιοκριτικής. Μια σύντομη αναφορά είναι απαραίτητη μόνο για τον επιτυχημένο χειρισμό της ετυμολογίας, και ιδίως την έμφαση στην πρώτη μνεία της λέξης, που αποτελεί τη σπουδαιότερη καθιερωμένη πληροφορία σε λεξικά όπως το OED και απαραίτητο εφαλτήριο για τη διαχρονική εξέταση του λεξιλογίου. Επίσης, είναι αξιέπαινη η μικρή παρουσία τυπογραφικών σφαλμάτων και ατελειών, κάτι που αποτελεί ένα τιτάνιο έργο από μόνο του σε ένα λεξικό αυτών των διαστάσεων.⁵ Δεν είναι δυνατόν επίσης να μην σχολιαστεί η ψυχραιμία με την οποία αντιμετωπίζονται ρυθμιστικά ζητήματα όπως η ορθογράφηση που ταλανίζουν το δημόσιο λόγο για την ελληνική γλώσσα με την επιλογή λ.χ. και των δύο εναλλακτικών ορθογραφιών στις περισσότερες περιπτώσεις ως σωστών και την αποφυγή ακραίων λύσεων προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση.

Η νηφαλιότητα αυτή χαρακτηρίζει το *Χρηστικό λεξικό* της Ακαδημίας Αθηνών στο σύνολό της και αποτελεί ένδειξη ωριμότητας για τη νεοελληνική λεξικογραφία. Η εύστοχη αναπαράσταση της γλωσσικής πραγματικότητας στο συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος του λεξικού οφείλεται εν μέρει σε αυτή την ώριμη στάση, που –δίχως άλλο– προέρχεται από την ιδιοσυγκρασία του εμπνευστή και κύριου συντάκτη του. Μια επιπλέον αιτία είναι οπωσδήποτε η εκτεταμένη χρήση σωμάτων κειμένων στη μια ή την άλλη μορφή τους, όσο κι αν δεν διατυπώνεται ρητά η μεθοδολογική εκμετάλλευσή τους. Καθώς θα εξελίσσεται η γλωσσολογία σωμάτων κειμένων στα ελληνικά, αναμένεται να τροφοδοτεί όλο και πιο συστηματικά τις λεξικογραφικές απόπειρες.

Σε κάθε περίπτωση, η ελληνική λεξικογραφία έχει πραγματοποιήσει ένα τεράστιο βήμα με το λεξικό αυτό, που διαμορφώνει την επόμενη μέρα του πεδίου αυτού, αλλά και των συναφών θεωρητικών πεδίων, με καθοριστικό τρόπο. Είναι βέβαιο ότι η ηλεκτρονική κυκλοφορία του, που έχει ήδη αναγγελθεί, θα ανατρέψει ριζικά τα δεδομένα στα πεδία αυτά, ενώ μόνο η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου εννοιολογικού θησαυρού για τα ελληνικά μπορεί να αποτελέσει ένα αντίστοιχου μεγέθους γεγονός για τη νεοελληνική λεξικολογία και

⁴ Δεν εξηγείται επίσης γιατί, ενώ στην εισαγωγή (σ. 15) λέγεται ότι δεν ακολουθείται η διάκριση ανάμεσα σε διάλεκτο και ιδίωμα, χρησιμοποιούνται οι παράλληλοι χαρακτηρισμοί «διαλεκτικό» και «ιδιωματικό».

⁵ Μια ελάχιστη εξαίρεση αποτελεί το λήμμα *ορδή*, στο οποίο λείπει η δεύτερη σημασία.

λεξικογραφία. Με το έργο αυτό, που διαπνέεται από τον συγκεκριμένο προσανατολισμό και την εγκυρότητα της γλωσσολογίας, η Ακαδημία Αθηνών μπορεί να είναι υπερήφανη ότι έχει επιτελέσει τον προορισμό της για την «καλλιέργεια και την προαγωγή των Επιστημών και των Γραμμάτων» στο αντικείμενο της ελληνικής γλώσσας.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2009. Λεξικογραφία και χρηστικά σημάδια. *Πρακτικά 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, 30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*, 601-615. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.linguist-uoi.gr/cd_web/case2.html.
- Atkins, S. B. T. & Rundell, M. 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Γούτσος, Δ. 2003. Σώμα Ελληνικών Κειμένων: Σχεδιασμός και υλοποίηση. *Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 18-21 Σεπτεμβρίου 2003*. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL>
- Γούτσος, Δ. 2012. Πώς να θυμάσαι και πώς να ξεχνάς στα Ελληνικά: Δομικά σχήματα και πράξεις ομιλίας στο Σώμα Ελληνικών Κειμένων. *Πρακτικά 10ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, 1-4 Σεπτεμβρίου 2011, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*, 763-772. Ηλεκτρονική δημοσίευση στην ιστοσελίδα: <http://www.icgl.gr/el/papers-in-greek.html>.
- Goutsos, D. 1999. Essay Review. Babiniotis, G. 1998: Dictionary of the Modern Greek Language. Athens: Lexicography Centre. *Journal of Modern Greek Studies* 17, 163-170.
- Hesse, R. 2015. A short presentation of Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας της Ακαδημία Αθηνών. *Scandinavian Journal of Byzantine and Modern Greek Studies* 1, 131-140.
- Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη 1998. *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Ιορδανίδου, Α. 2000. Σύγκριση και αξιολόγηση των τεσσάρων λεξικών. *Η Καθημερινή* 5/11/2000.
- Κλαίρης, Χ. & Μπαμπινιώτης, Γ. 2005. (σε συνεργασία με Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού & Σ. Σκοπετέα). *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μάκριτζ, Π. 2015. Ένα μεγάλο επίτευγμα: *Χρηστικό Λεξικό* της Ακαδημίας Αθηνών. *The Athens Review of Books* 60 (Μάρτιος)
- Μπαμπινιώτης, Γ. 2002. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. 2η έκδοση Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Παναρέτου, Ε. 2006. Παρατηρήσεις πάνω στις λόγιες και λαϊκές λέξεις της Ελληνικής. Στο Ι. Προμπονάς & Π. Βαλαβάνης (επιμ.) *Ευεργεσία. Τόμος χαριστήριος στον Παναγιώτη Ι. Κοντό*. Τόμος Α. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, 145-151.
- Τράπαλης, Γ. & Κατσούδα, Γ. 2009. Συγκριτική μελέτη του συστήματος λεξικογραφικών χαρακτηρισμών σε ελληνικά και ξένα μονόγλωσσα λεξικά. *Πρακτικά 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, 30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*, 1168-1183. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.linguist-uoi.gr/cd_web/case2.html.
- Φραγκάκη, Γ. 2010. Ο αξιολογικός ρόλος του επιθέτου και η χρήση του ως δείκτη ιδεολογίας: Μελέτη βασισμένη σε σώματα κειμένων δημοσιογραφικού λόγου. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.